
KENAN GÜRSOY* ile DEĞERLERİN MUHAFAZASI ÜZERİNE**

S. Buhari Baytekin – Geleneğimizde değer verdiğimiz ve üzerinde zımni bir mutabakat kurduğumuz temel nirengiler var olduğunu biliyoruz. Bu değerler elbette zamanın değişmez kuralı gereği değişmektedir lakin bu değişiklik sanki zamanla hudut tanımaz bir hâl arz ettiği ve neticesinde ise bir yabancılaşmayı getirdiği izlenimi vermekte. Sizin de yazılarınızdan ve konuşmalarınızdan takip ettiğimiz kadarı ile bu değer yabancılaşmasının vahameti üzerine durduğunuzu biliyoruz. O zaman bu yabancılaşmaya karşı bir “değer muhafazakârlığı”ndan bahsedebilir miyiz?

Kenan Gürsoy : “Şimdi bilmiyorum bunun adına mutlaka “muhafazakârlık” ya da, “değer muhafazakârlığı” denmeli mi? Ama bu kavram kendisini yavaş yavaş oturtabilir. Önemli olan kavramın kendisinin çerçevesini çizmektir. Şimdi pek çok tartışma yapıyoruz; gelişen, değişen bir dünyanın içinde yaşadığımızı, tarihsel olanın ön planda olduğunu, tarihin zaten yürümekte olduğunu, hiçbir şeyin aynı kalmadığını söylüyoruz. O hâlde aynı, sabit kalan bir takım formlar üzerinde durmaktansa, suretler üzerinde durmaktansa, bu formların, suretlerin, temelindeki özlere bakmanın gerekli olduğunu düşünüyoruz. Biz ahlak felsefecileri olarak ya da “kendilerine etikle meşgul oluyor denenerler olarak baktığımızda değişen davranışların arkasın-

* Prof. Dr. Galatasaray Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü

** Bu mülâkat 17 Mart 2005 tarihinde Muhafazakâr Düşünce Dergisi'nin ofisinde gerçekleştirilmiştir.

daki, değişmeyen değerleri bulmaya" çalışırız. Bu değişmeyen değerler, bütün kültürler için söz konusu olabilecek, tarihin bütün zamanlarında kendisini ifade edebilecek olan değerlerdir. Ama bunlara ilişkin farklı davranışlar olabilir. O zaman biz bir şeyi göz önünde bulundururuz. Bu, değerle o değere ilişkin davranışı karıştırmamaktır. Değer vardır ve bunlar çok fazla sayıda değildir, kendi aralarında bir kaos, bir karmaşa yaratmazlar. Buna mukabil, bu değerlerin tezahürü yaşanması demek olan davranışlar vardır, bunlar çok sayıda farklılıklar oluşturabilirler. Sözelimi Sibiry'a'dan, Patagonya'ya kadar aynı değer için çok farklı davranış kalıpları bulabilirsiniz. Bunlar tarihsel şartlar çerçevesinde, o kültürlerle göre değişkenlik gösterebilirler. Ama diyelim ki insanlığa saygı, hayata, tabiata saygı, inançlara saygı, asıl değerler olarak kendilerini bu farklı davranışların arkasında hissettirir. Şimdi o zaman, "**değer muhafazakârlığı**" dediğimiz o şey bu değişenlerin arkasındaki, değişmeyen ne olduğu üzerinde bir bilinci gerekli kılıyor. Bu bilincin mutlaka edinilmesi lazım. Neyin asıl değer olarak ya da değer ta kendisi olarak ele alınması lazım, bunun üzerinde bir teemmül (refleksiyon) gerekiyor. Değişmeyen tarafın ne olduğunu yakalayabilmemiz lazım. Bunun tarih içindeki tezahürünün ne olduğunu anlamamız lazım. Yanlış anlaşılmasın; bu birinci şarttır. Yani değer ne olduğunun üzerindeki tespit, bunun içselleştirilmesi, insan olarak ve toplum olarak etik /ahlakî bir yaşayış için söylenmesi gereken önemli birincil bir şarttır. Ama bu gelenekten, kültürden, o kültürdeki bu değer tezahürlerinden büsbütün arınmak, onu bir köşeye atmak anlamına mı gelir? **Hayır! Bir şeyin mahiyetinin, onun tezahürünün temelinde ve onunla zorunlu bir bağ içinde olmadığını ifade etmekle, bu mahiyetin o tezahüre ihtiyacının olmadığını söylemek iki ayrı şeydir.** Değerler kendilerini soyut bir gökyüzünde, ben onları gökyüzünde yakalayayım da içselleştireyim diye bulunmazlar. Değerler bize davranış kalıpları içerisinde kültürden aktarılırlar ve biz arkadaki temel değeri bulacağız diyerek, davranış kalıplarından büsbütün kendimizi soyutlayamayız. Eğer değerlerin, davranış kalıpları içerisindeki devamlılığına **gelenek** diyorsak, bu geleneği büsbütün atmakla temelindeki değişmeyen değerleri yakalamak mümkün değildir. Bir şekilde gelenek, kendi başına orada okunması gereken bir kitap gibi duracak, hayata tarihe mukavemet gösteren, adeta tabii bir seleksiyondan arta kalmış bir genetik yapı gibi kendisini ortaya koymaya devam edecek; biz de onu okuyacağız. Bu okuma onu mutlaklaştırmak anlamına gelmeyecek; bu okuma, arkasındaki temel değere referansla olacak. Eğer bu dengeyi kurabilirsiniz, geleneğin yavaş yavaş hayatini de onu dondurmaksızın fark ediyorsunuz demektir. Gelenek o zaman donmuş, orada bütün zamanlar için var olmaya devam eden bir kalıp,

bir put olmaktan çıkacak; benim için, değerleri muhafaza eden bir hayat kitabı hâline gelecek ve biz bu kitabı bugün için, kendimiz için tekrar okuyacağız. Bir ayırım yapalım: **Gelenekçi** olmakla, **gelenekli** olmak arasında bir fark gözetelim. Gelenekçi olmaya değil, gelenekli olmaya özen göstermeliyiz. Kendimizin bir tarihi olduğunu fark edip, bu tarihten gelmekte olduğumuzu, geleneğin içinde, onun yardımıyla gelmekte olduğumuz fark edip, bunu bugün açısından algılamak, bunun bilincinde olmak, temelindeki değeri bugün açısından içselleştirerek yaşamak ve bunu ileriye matuf olarak da projelendirmek mecburiyetindeyiz. Yani bununla yeni davranışlar, yeni tutumlar, yeni kalıplar projelendirmek durumundayız. Bir anlamda **gelenekten**, bizim korkutulduğumuz yönünün tam aksine yaratıcılık anlamında **istifade etmiş olacağız**. Buradan evrensel bir ahlak çıkar mı? Geleneğin bu şekilde okunmasında, o geleneğe yabancılaşmaksızın ve hatta o geleneğe yabancılaşmamanın da önemli bir şart olduğunun bilicinde olarak evrensel bir yöneliş elde etmek mümkün olacaktır. "

Mustafa Orçan: "Değerler denince bu anlamdaki değerlerin muhafazası ya da muhafazakârlığı olarak mı anlamak lazım? "

K. Gürsoy: "Şimdi değerle ilgili birkaç kavram seçelim; bunlardan bir tanesi eğer insana saygıya ve bu insana saygını türev değerlerinden bir tanesi de mahremiyete saygıya, bu mahremiyete saygının gelenek tarafından hep muhafaza edilmeye çalışıldığını fark edip tekrar bu mahremiyetin bugün için nasıl yaşanabileceğini yeniden düşünmemiz gerekiyor. Şimdi muhafaza edilen nedir? Bu mahremiyetin kendisiyle yaşandığı davranışlardan daha çok, bu davranışın bize her an hatırlattığı mahremiyetin önemidir. Bu mahremiyeti bugün için nasıl düşünebiliriz? Bunu anlamak durumundayız. Eğer basın hayatı, medya mahremiyete saldırıyorsa, eğer modernite/modern dünya mahremiyete saldırıyorsa, eğer modern dönemler insanı kendisi olarak değil de onu nesneleştirerek ve kendisine yabancılaştırarak ele alıyorsa, **değer muhafazakârlığı** adına her an bununla mücadeleyi sürdürmemiz lazım. "Ama gün değişmiştir, bugün artık insanlık modern dönemlerde şu şekilde nesnel bir hayat sergilemek durumundadır; vatandaş olmanın gerekliliği budur, dolayısıyla şunlar yapılmadı" biçimindeki bir tutumda bunu kaybedersiniz. O mahremiyetin, o kendisi olmanın devamını ön plana almanız mecburiyeti vardır. Siz bunu kendiniz fark edeceksiniz, bunu dönemin insanı kendisi fark edecek. Bana buradan ne intikal ediyor diye soracak, bu gelenekten, neyi muhafaza edebilirim diye soracak. **O asıl muhafaza**

edilmesi gerekenin değer olduğunun bilincinde olarak bunu yapacak. Aksi taktirde davranışla değeri karıştırırsanız, değeri kaybedersiniz ve davranış da kendi özünden mahrum olduğu için kaybolur gider. Çünkü hayat onu yenilemek durumundadır. Yani, ana hayat damarını, onu, hayatıyet vereni yakalamak durumunda olmalısınız.

Böyle bakıldığında sanıyorum değer bilinciyle ilgili bir algılayışa ihtiyaç var. Eğer değeri fark etmiyorsanız; yani, değer dediğiniz bir alanı fark etmiyorsanız, mesela her şeyi mekanik bir hayata ya da ekonomiye indirgiyorsanız, her şeyi tarihi bir zorunluluğun seyri içerisinde seyrediyorsanız, sizin kendiniz olarak bir değer bilinciyle buraya bakma imkanınızın olup olmadığının farkında bile değilseniz, burada bir felaket var demektir. **Değeri ön plana getirmek durumundasınız.** Böyle baktığımızda muhafazakârlık adına ifâde edilmesi gereken birinci şey, **değerin var olduğu, değer bilincinin her an gündemde tutulması gerektiğidir.** Siyaset sadece bir mekanik kurgu değildir, bir motor bozulduğunda onu tamir edercesine siyaset mekanizmasını sağlıklı hâle getiremezsiniz. Bu mekanizmanın kendisi adına oluşturulduğu bir hedefinin **en azından bir insanlık hedefinin**, ya da neyse o hedefin var olduğunu düşünmek durumundasınız. Tek tek, herhangi bir değerın başat olduğunu söylemek durumunda değilim; ama değer bilincinin muhafaza edilmek durumunda olduğunu; bunun bütün farklılıklara, bütün değişmelere, bütün tarihsel çerçevelere rağmen, bunların değişkenliklerine rağmen, önemli olduğunu düşünüyorum . "

M. Ali Güveli: Sizin bahsettiğiniz bu noktadan hareketle zihnimde egzistansiyalist etikle muhafazakâr etik arasında ciddi bir akrabalık olduğu düşüncesi uyanıyor acaba kanaatime siz de katılır mısınız?

K. Gürsoy: "Yani bunu mutlaka ekzistansiyel etik açısından düşünmek mecburiyetinde olmayabilirsiniz. Ama bu açıdan da düşündüğünüzde zengin bir vadinin içinde kendinizi bulursunuz. Eğer söz konusu olan, insanın toplumun içinde, tarihin içinde, ama birey olarak kendini gerçekleştirmesi ise, bu gerçekleştirmede ortaya çıkacak bir mana varsa, bu bireyin gerçekleştirmekten dolayı kendisini tatmin edeceği bir değer varsa, o zaman değer muhafazakârlığının önemli bir rolünün var olduğunu düşünüyorsunuz. Biz muhafazakârlığı bir kapalı ortamın kendi içine kapanmış bir toplumun her şeye rağmen kabaca hayatıyetini sürdürmesi olarak anlıyoruz umumiyetle. Muhafazakârlığı yeniden düşünmek mecburiyetindeyiz. Eğer, konuştuğumuz şekliyle yeni bir bilinç elde ederseniz, kesin kalıplar içerisinde toplumu

hapsetmemiş olursunuz. Bu hapsetmeyişimizin de bir diğer anlamı, temeldeki insan açısından değerlendirmek, onu gözetmek olur. Temelindeki insan yaşayan bir insandır, kendini şahsiyeti itibariyle kurgulayan bir insandır. Bu şahsiyet olmaklığa izin veren, hayati değerler bütününe sahip bir toplumu o zaman özlemeye başlarsınız. O zaman muhafazakârlık toplumu şekli ve kurumsal anlamda hiç değişmeden muhafaza etmek anlamına gelmez. Hayatı muhafaza etmek ve bu hayatı insan adına muhafaza etmek anlamına gelir. İnsan kişiliği adına kendisini inşa eden varlıktır. Bu değerler bütününe onun, kendini inşa edebilmek için ihtiyacı vardır. "

M. Orçan: " Değerler denildiğinde başlıca iki tür değerden söz edilebilir. Birincisi aidiyetlik beslediğimiz kişilik ve kimlik değerleri, hatta kültürel değerler; diğeri de makro düzeydeki kapsamlı evrensel değerler. Günümüzde bu her iki değer bazen birbiriyle örtüşmüyor, hatta çatışma içinde de olabiliyorlar. Peki bu nasıl bir evrensel değerdir ki, diğeriyle kendini çatışma, içinde bulabiliyor. Bunlar normalde birbirine tezat oluşturan yapılar mı? Yoksa birbirini bütünleyen yapılar mı? Bu iki değer arasındaki çatışmaya 11 Eylül olayını örnek göstererek ele alacak olursak, alışageldiğimiz evrensellik tanımında bir sorun mu vardı ki, sonra evrensel değer söylemi bir tehdit olarak algılanmaya başlandı. Evrensel değerlerin gerçek değer olarak kabul edilebilmesi için ne tür bir tanımlama yapmak ve de bir platform oluşturmak gerekiyor? "

K. Gürsoy: "Evrensel değerler adına benim başkaları tarafından kendi kendime yabancılaştırılmam söz konusu edilebilir mi? Evrensellik bu şekilde anlaşılmasının mümkün olduğunu, ama gerçek anlamda evrensel değerler sistematığının bu şekilde anlaşılmasının saygısızlığa yol açacağını düşünüyorum. Ama yanlış algılanmasıyla alakalı olarak ifade edelim; bu bir olgudur ki, modernite insan aklına verdiği önem dolayısıyla zaman zaman birtakım sapmalar göstermiştir. Belki de bu onun tabii seyridir. Bu, benim aklımın benim için öngördüğü temel prensiplerin evrensel anlamda geçerli olabileceği düşüncesidir ve ben ötekini, kendime bağlayabilmek adına, kendimdeki değerlerin evrensel olduğunu savunabilir ve ona kendimi ve kendimdeki empoze edebilirim. Bugün belki de Amerika'nın, kendine has o "yeni muhafazakârlığıyla" demokrasi adına Irak için yaptığı bu şeyin çok meşrulaştırılmış ya da çok zorlanarak meşrulaştırılmış hâli böyle bir argümana dayanabilir. Yani çökmekte olan toplumun, karışmış, demokrasiden ayrılmış, demokrasi imkanı olmayan bir toplumun içine girip, ona müdahale edip, kendi adına onu değiştirebilmeli. Burada aslında maskeler arkasında

gizlenmiş başka bir hedefin gerçekleştiriliyor olduğunu fark etmemek mümkün değil. Demek ki böyle bir oyun var. Ama bunu çok samimi olarak da düşünebilirsiniz. Yani benim kendi adıma yakaladığım evrensel değerler, ötekiler için de geçerli olabilmeli, dolayısıyla orada olan bir haksızlığı kendi gözlüklerimle görebilmişsem ona müdahale edebilirim biçiminde de, gerçekten meşru niyeti itibarıyla doğru olabilecek bir değerlendirme de yapabilirsiniz. Bana kalırsa bu da yanlıştır. Evrenselliği bu şekilde görmemek gerekir. Evrenselliğin birtakım başka tanımları olabilir. En evrensel nedir insan için? O insanın bizzat kendisidir. En evrensel nedir dışardan baktığımız zaman, başka bir kültür için, O kültüre duymam gereken saygıdır. Yavaş yavaş postmodern kültür bana, bunu yüzüme çarparak öğretiyor. İnsanı ve o insanın içinde kendisini bulduğu, kendi içinde evrenselleştirdiği kültürü, temel bir değer alanı olarak görmek mecburiyetindeyiz. Ben insana kendi davranış kalıplarımı empoze ederek, onun aslında kendisi için ortaya koyduğu evrenselliği yok edemem. Evrensellik; ancak o bireye, o şahsiyete, o kimliğe hürmetle başlamak durumundadır. Belki onun için birtakım tekliflerim olabilecektir; ama o kimliğe ve o davranışlara, o aidiyetlere saygı göstermeksizin herhangi bir teklifte bulunamam. Bu son derece önemlidir. Yani, kendi aklımın, kendi evrensel hükümlerimin öteki adına işlerlik kazanmış olabileceği o yerde, benim bir takım sınırlarım olmak durumundadır. Ben kendimi sınırlandırmak durumundayım. Neden? Çünkü, öteki kendi mahremiyeti içinde, kendi şahsiyeti içinde, benim hiç algılayamadığım kadar farklı bir yapıya da sahip olabilir. O zaman evrensellik bir tek biçimleştirme, tek bir davranış kalıbına sokma hareketinden çok, evrensel anlamda; bütün kimliklere, bütün şahsiyetlere ve bütün şahsiyet inşaalarına hürmet eden bir evrensellik olmak durumundadır. Yani tek biçimlendiren-üniformize eden bir evrensellikten çok, onların farkına varan, onlara öteki olmak bakımından da meşruiyet, özgürlük ve saygı gösteren bir anlayış. Başat değerın insanlığa ve dolayısıyla bende tecelli eden "ben" hâlindeki bu şahsiyete hürmet olduğunu düşünürseniz, burada gözetilmesi gerekenin önce kültür ve insan şahsiyeti olduğunu anlamak durumunda olduğumuzu anlarsınız. Yani kültürel kimlikten önce, kültürel şahsiyetten bahsetmek istiyorum. Bu şahsiyet, benim birtakım bağlanmalarımınla alakalıdır. Hiçbir şahsiyet tek başına, kendi kendine, her hangi bir nesne imiş gibi düşünülemez. İnsan, bağlanarak; yani bir değer alanına bağlanarak bu şahsiyetini oluşturur. Bu iman anlamında da düşünülebilir. Buna saygı gösterilmesi lazımdır. Bu bağlanma kültürel bir kimlik olarak düşünülebilir. Bu bağlanma, değer hâline getirdiğim, gerçekleştirmeye gayret ettiğim projelerime bağlılık olabilir. Buna saygı gösterilmesi lazımdır. **Bağlanan şahsiyet**, insanda, kendim ve başkaları için

söylüyorum, adeta emanet gibidir ve ben onu en iyi şekilde oluşturmak, beslemek ve gitmesi gereken yere götürmek mecburiyetindeyim.

M. A. Güveli: "Kendisine yapılmasını istemediğin bir şeyin başkalarına yapmamak gibi mi?"

K. Gürsoy: "Ama burada şunu da ifade edelim ki, davranışların arkasındaki evrensel temel değerleri yakalayabilmek, bu temel değerleri ötekilere teklif edebilmek; fakat bunu yaptığım yerde onun haysiyetine, şahsiyetine, saygı gösterebilmek. Öte yandan kendi şahsiyetime, kendi kimliğime saygı göstermek; fakat kendime saygımın bir bencillik hâline gelmemesine de özen göstermek durumundayım. O zaman ben kendimi de evrenselleştirerek düşünmek mecburiyetindeyim, yani ben sadece kendim değilim, aynı zamanda dışarıya doğru kendimi var kılan, ötekilerle birlik hâlinde yaşamaya çalışan, insanlık değeriyle ve insanlık değerine bağlanan bir fert olmak durumundayız. Ama her an başkalarıyla ilgili sorumluluk bilincini muhafaza etmeliyim. Bu sorumluluk onların kendi kendilerine yabancılaşmaları için değil; kendileri açısından da temel değerler bakımından var olmalarını devam ettirebilecek bir sistem için sorumluluk olmalıdır. Çok önemli bir diyalektiklik var burada. Yani evrenselleştirmeden üniformizasyonu anlamayalım, bireysel ya da kültürel kimliklere saygı gösterelim, ama bireysel kimlik ve kişilik olan bu kişi de evrensel alan için sorumlu olabilsin."

M. Ali Güveli: "Yani, Totaliter değil, demokratik bir anlayışı mı va'zediyor?"

K. Gürsoy: "Böyle anlarsanız bu bir demokrasidir."

Levent Bayraktar: "Ya da başka bir tarz hümanizm..."

K. Gürsoy: "Demokrasi belki bunu daha iyi ifade ediyor olabilir. Ama burada demokrasiyi sadece bir siyasi ya da hukuki sistem olarak düşünmüyoruz. Demokrasiyi bir değer bilinci olarak düşünüyoruz."

M. Orçan: " Hocam bu noktada postmodernist söylem işe yarayabilir mi? Bir örtüşmeden söz edebilir miyiz? "

K. Gürsoy: " Örtüştüğü ve örtüşmediği noktalar var. "

M. Orçan: " Örtüştüğü noktalar neler? "

K. Gürsoy: " Örtüştüğü noktayı siz söyleyin... "

M. Orçan: "Postmodernist söylem de demokrasi gibi çoğulculuğa, çok kültürlülüğe, saygı gösteren bir anlayışa sahip. Fakat buna karşın nihilist argümanları da barındırdığından, yüzen ve uçuşan değerlerin, kişiliklerin ve kimliklerin oluşmasına da katkıda bulunan bir söyleme sahip. Edebiyat, sanat ve mimaride belli bir başarıya ulaşmış olsa da, bunun dışındaki alanlarda ikna edici güçlü bir söylem geliştirmediği konusunda bazı şüpheler var. Modernite gibi hayatın bütün alanlarında güçlü ve tutarlı bir söylem geliştirebildiği tartışmalı. Dolayısıyla hoşgörü bakımından postmodernitenin moderniteden daha olumlu bir katkısı söz konusuysen, kimlikler ve aidiyetlik konusunda onun belirsizlikleri var.

K. Gürsoy: " Bir yerde farklılıkların birlikte varolması, ontolojik anlamda bunların kabul edilmesi, değer bilinci işin içine girdiğinde ve bu da bir değer bilinci ile ilişkilendirildiğinde farklı bir hâl alıyor. Farklılıkları ontolojik olarak kabul edebilirsiniz, hatta estetik, anlamda onları sevebilirsiniz. Onlarla bir bütünlüğünüzün olduğunu fark edebilirsiniz. **Yalnız bu bir kayıtsızlık olmamak durumundadır.** Kayıtsızlık yeni bir tür yabancılaşmadır. Dahası farklılıklardan biri olarak, ötekilere hoşgörüde bulunabilirsiniz, toleranslı olabilirsiniz, bunu ontolojik anlamda düşünebilirsiniz, bunu sevgiyle anabilirsiniz; ama yine de kayıtsız kalabilirsiniz. Fakat etik dediğimiz andan itibaren, hatta etik adına evrensel bir yaklaşım tarzını seçtikten sonra, **bunun bir kayıtsızlık anlamına gelmemesi gerekiyor.** "

M. Orçan: "Postmodernizmde böyle bir durum var. "

K. Gürsoy: "Postmodernizmde böyle bir şey hissediyorum ya da postmodernlik adına böyle bir şey yaşamayalım diyorum. **Etik ya da değerler sistematığı dediğimiz andan itibaren, bir sorumluluğu beraber yaşamak durumundasınız.** Bu sorumluluk, ötekini kendinize benzetmek, kendi

prensiplerinize ram etmek anlamına gelmez. En azından ona ve onun aldığı şekle, ihtimam göstermelisiniz. Onun orada tespit edilmiş olmasından dolayı bir memnuniyetimiz olmalı. O hâliyle yaratılmışı Yaratandan ötürü hoş görmeli ve onları sevmeliyiz. Çünkü arkasında bir temel prensip var. Burada ihtimam kelimesi de yeterli değil, onlar hakkında sorumlu olmalıyız. Yani hepimizin bir bütünün parçaları olduğunu fark etmeliyiz. Bu şu demektir: Onlarda kendinizi, kendinizde onları hissetmek durumundasınız. Yani kendi iç şahsiyetinizde onlara yer vermek durumundasınız. Ve onların sorumluluğunu almak durumundasınız. Bu sorumluluğun kendisi adına alınacak olduğu, bir temel prensibe ihtiyacımız yok mudur? Bence vardır. Bir temel prensibe ihtiyacımız vardır: "**ihitimam**" da olsa ve onlarla bir "**bütünlük bilinci**" de olsa, bu farklılıkların arkasındaki birlik prensibini yakalamak durumundasınız. Bu prensip aranmalıdır. Bu prensip kendimde, kendi adıma yakalandığı kadar, öteki insanlar adına da aranmalı ve yakalanmalıdır. Bu prensip **birlik prensibidir**. Evet, altını çizerek söylüyorum , bu prensipte artık bir kimlikle konuşmaya başlıyorum. Bu prensip benim kültürümde, Müslüman kültüründe, **tevhid prensibidir**. Ve tevhid farklılıklarla bütünleşilerek vahdeti anlamaya ve tek bir hakikatin ışığında hepsini temaşa etmeye imkan verecektir. Bu birlik Tanrı adına bir birliktir. O hâlde Tanrı'yı baskıcı, eli kılıçlı bir zorba hükümdar olarak görmekten vazgeçip, benim kültürümün bana telkin ettiği bir rahmet, bir merhamet, sevgi ve bir vahdet Tanrısı olarak görmek durumundayız. Böyle yaptığımız zaman postmodernizmin teklif ettiği; ama kayıtsızlık probleminde cevap bulamadığı bir başka alana geçmiş oluyoruz. O zaman benim toplumumdaki (artık kendi kimliğimle konuşuyorum) tevhid esasını temele alan bir **edep anlayışında** bu saygıyı görmek durumundayız.

L. Bayraktar: "Böylece çoğulculuğun da metafizik kökenlerini açıklamış oluyoruz."

M. Orçan: "Bu argümanlardan hareketle *modern değer* dediğimiz şey ne-reye oturtulmalı? İnsanlık gibi her dönemde geçerli bir değer olan olgunun modern değer olarak sunulmasını nasıl yorumlamalıyız ? Sadece moderniteye atfedilecek bir olgu mudur bu evrensel olgu?"

K. Gürsoy: Bir yenilenme hareketiyle kendisini hissettirmeyen hiçbir değer benim için ahlakî temellendirme yapabilen değer olmak durumunda değildir. Bu sözümün negatif değil, olumlu bir tarafı var. Aslında gelenekten

bana gelip benim onu aktif bir yaşama yolunda yakalayabileceğim o değerlerin, yeni zamanlarda aktarılamaması için hiçbir neden yoktur. Eğer böyle bir imkân bulunamıyorsa, o değer değildir; o aşılması gereken birer davranış kalıbıdır. Burada aktif olan kim? Burada aktif olan, bu bilinci taşıyan insanın ta kendisidir. İnsan onu, bugün için aktüalize etme cehdine girmek mecburiyetindedir. Aktüalize edemediği yerde bu davranış kalıbı, tarihin raflarına, sayfalarına teslim edilmesi gereken bir davranış kalıbı gibidir. Aktüalize edebildiği yerde o hayatiyetini devam ettiriyor demektir. Bu, bir tür gelenekle yeni zamanları bütünleştiren anahtar kavramdır. **Bu bir bilgeliktir: Kadim yolculuğun kutsal avcılığı.** "

M. Orçan: " Modern değerlerle geleneksel değerlerin her zaman çeliştiği gibi bir kanı var. "

K. Gürsoy: "Bunu çeliştiren insandır. Ahlak adına bomboş bir alana girmiyorsunuz, ahlak adına bir yerden geliyorsunuz. Ahlak adına bütün bir yaratıcılıkla yeniden yaşamak mecburiyetindediniz. Biz "değerler, evrensel değildir" diyerek etik bilinçten ve etikten vazgeçtik. Her şeyi hukuka, siyasete ve pratik hayata indirgedik. **Pratik hayat, evet; hayat evet; fakat bu hayatı bilgelikle bugün için; ama kadim yolculuktan gelen temel değerler okunarak yaşamak lazım.** "